

Марія Долинська

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",

доктор юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права та процесу
dolynska_ms@ukr.net

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

© Долинська М. , 2017

Досліджено актуальні питання здійснення контролю у системі вищої освіти. Детально проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо контролю у системі вищої освіти, контролю за якістю вищої освіти у країнах Європейського Союзу, зокрема у Німеччині.

Автор стверджує, що успішна діяльність будь-якого вищого навчального закладу в системі вищої освіти за умов євроінтеграції визначається, передусім, забезпеченням відповідного контролю за якістю освіти, а змінам українського законодавства у напрямі євроінтеграційних процесів також сприяв запозичений позитивний досвід здійснення контролю у системі вищої освіти за кордоном.

Ключові слова: контроль; якість освіти; вищі навчальні заклади.

Мария Долинская

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ КОНТРОЛЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Исследовано актуальные вопросы осуществления контроля в системе высшего образования. Подробно проанализировано опыт зарубежных стран по контролю в системе высшего образования, контролю качества высшего образования в странах Европейского Союза, в частности в Германии.

Автор утверждает, что успешная деятельность любого высшего учебного заведения в системе высшего образования в условиях евроинтеграции определяется, прежде всего, обеспечением соответствующего контроля за качеством образования, а изменениям украинского законодательства в направлении евроинтеграционных процессов также способствовал позаимствованный положительный опыт осуществления контроля в системе высшего образования за рубежом.

Ключевые слова: контроль; качество образования; высшие учебные заведения.

Mariya Dolynska

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Civil Law and Procedure
Sc. D., Prof.

SOME ASPECTS OF CONTROL OF HIGHER EDUCATION IN THE EUROPEAN UNION

Research on topical issues of control in higher education. Detailed analysis of the experience of foreign countries to control in higher education. This article provides

control over the quality of higher education in the European Union, particularly in Germany.

The author argues that the success of any institution of higher education in the higher education system under the conditions of European integration is determined, above all, to ensure appropriate quality control of education. According to the author, changes in Ukrainian legislation in the direction of European integration processes also borrowed a positive experience monitoring in higher education abroad.

Key words: control; quality of education; higher education.

Постановка проблеми. Складні соціально-економічні процеси, гостра конкуренція у сфері працевлаштування, потужний потік інформації та явний брак часу на його осмислення, – все це зумовлює доволі високі вимоги до випускників вищих навчальних закладів України.

Заслугує на увагу, як належно підтверджений, висновок В. Л. Ортинського про те, що рушійною силою розвитку України є формування потужного освітнього потенціалу нації, досягнення найвищої якості підготовки фахівців усіх галузей [1, с. 5].

Чинне законодавство у сфері освіти потребує істотних змін щодо здійснення контролю за якістю освіти, зокрема вищої, та сприятиме подальшому розвитку як незалежної України, так і її народу, зокрема підвищенню наукового, економічного та духовного рівня.

Аналіз дослідження проблеми. Науково-педагогічними дослідженнями в питаннях контролю результатів навчання займалися В. Аванесов, В. Беспалько, С. Вітвицька, М. Гладченко, К. Делікатний, К. Інгенкамп, М. Карпенко, О. Корінна, Ч. Куписевич, З. Курлянд, І. Лернер, І. Литвин, А. Новіков, В. Оконь, В. Онищук, В. Ортинський, П. Підкасистий, І. Підласий, Д. Румянцева, А. Семенова, У. Сенишин, М. Скаткін, Н. Тализіна, В. Ульянова, Р. Хмелюк та ін.

Однак, з огляду на останні зміни чинного законодавства, науковці приділяють недостатньо уваги аналізу досвіду зарубіжних країн щодо контролю в системі вищої освіти.

Ми погоджуємося з думкою М. М. Гладченко, що впровадження політики нового державного управління у сфері вищої освіти країн Європейського Союзу призвело до переоцінювання функцій контролю в процесі управління вищим навчальним закладом освіти і сприяло запозиченню методів контролю зі сфери приватного бізнесу [2, с. 183].

Метою дослідження є аналіз досвіду здійснення контролю у сфері вищої освіти зарубіжних країн, зокрема на прикладі країн Європейського Союзу.

За допомогою порівняльно-правового, діалектичного, логічного та інших методів проаналізувати джерельну, документальну та законодавчу базу щодо здійснення контролю у сфері вищої освіти зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. В Європі паралельно функціонують дві моделі якості освіти: англійська та французька. В основу англійської покладено внутрішню оцінку ВНЗ, тоді як французька ґрунтується на зовнішній. Єдиної системи інституційної оцінки діяльності закладів освіти не існує. Треба зазначити, що в кожній країні є свої національні підходи й оцінки якості вищої освіти [3].

На основі “Європейського пілотного проекту по оцінці якості вищої освіти” (1994–1995 рр.), Рекомендацій Єврокомісії (98/561/ЕС від 24 вересня 1998 р.) щодо європейського співробітництва у питаннях гарантії якості вищої освіти та Болонської декларації (1999 р.) створено Європейську мережу гарантії якості освіти (ENQA) (2000 р.). ENQA разом з Європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB) створили робочу групу E4. Вона розробила стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості European quality assurance standards and guidelines (ESG), а також створила Європейський реєстр забезпечення якості (EQAR). ESG створено для надання допомоги ВНЗ (під час розроблення внутрішніх систем забезпечення якості) та

агенціям (під час проведення незалежних зовнішніх перевірок). У Бергені ці стандарти і рекомендації затверджено в 2005 р. Діяльність EQAR була розпочата в Брюсселі (2008 р.) і спрямована на надання інформації про європейські агенції з якості освіти, на підвищення статусу ВНЗ, подолання перепон для мобільності студентів. У 2008 р. Україна також приєдналася до членства у EQAR [4, с. 235–236].

За основу рейтингової системи, прийнятої Болонським процесом, взята англосаксонська модель ВНЗ, яка для складення рейтингової оцінки використовує чотири критерії: якість освіти (кількість випускників – нобелівських лауреатів (10 % загальної оцінки)), якість факультетів (кількість викладачів – нобелівських лауреатів (20 % загальної оцінки), кількість цитувань наукових досліджень (20 % загальної оцінки)), наукові результати (кількість статей у наукових журналах Nature і Science (20 % загальної оцінки) та їх кількість в індексі цитування SCIE (20 % загальної оцінки)), розмір університету (відношення досягнення–масштаби ВНЗ (20 % загальної оцінки)). За цією моделлю найвищі рейтинги отримали ВНЗ Британії та Сполучених Штатів [3].

Болонський процес є системою заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних і громадських організацій, пов'язаних із вищою освітою, які спрямовані на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміну освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення європейського наукового й освітнянського простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи [1, с. 93].

Система контролю вищої освіти в тих країнах, де є відповідні державні структури, що регулюють розвиток вищої школи, наприклад, міністерства освіти тощо основана на пріоритеті державних органів або структур, що фінансує уряд. Самоконтролю надається номінальне значення, а основні зусилля докладають для проведення ефективної зовнішньої оцінки державними органами або громадськими організаціями. Такі системи оцінки і контролю часто пов'язані з урядовим контролем, ліцензуванням, державною акредитацією, порівнянням різних вищих навчальних закладів, розподілом фінансових ресурсів і здобуттям впливу на університети. Система контролю вищої освіти, прийнята в тих країнах, де, власне кажучи, органів державного управління вищою освітою (в європейському розумінні) немає. У цьому випадку переважає процес самоконтролю вищих навчальних закладів або професійний чи громадський контроль, спрямовані на внутрішній аналіз, на поліпшення діяльності університетів [5, с. 158].

Основна відмінність європейських систем контролю вищої освіти від американської полягає у повноваженнях уряду, у формулюванні цілей контролю, у визначенні найважливіших аспектів контролю, у способах прийняття рішень і, нарешті, в самій організації освітнього процесу. У країнах з централізованою системою освіти функції контролю, оцінки, акредитації здійснюють відповідні державні відомства [5, с. 158].

У Німеччині, наприклад, де міністерство освіти, яке регулює діяльність вищих навчальних закладів, існує з XIX ст., дуже сильні традиції державного контролю за вищою школою, а самі професори і викладачі є державними службовцями [5, с. 158].

На думку С. Нікель (S.Nickel), “концепція “контролю” має негативне значення у сфері вищої освіти, тому що пов'язана з наглядом за діяльністю вищого навчального закладу і розглядається як синонім до слова “економізація” витрат університету” [6, с. 25].

На думку К. Бертольда, процедура контролю є невід'ємною складовою частиною успішного менеджменту вищої освіти. Проте, враховуючи відмінності процесу контролю у різних вищих навчальних закладах, можна стверджувати, що університети не можуть досягти систематичності у цьому процесі. Учений зазначає, що недолік університетів полягає у тому, що вони не приділяють належної уваги контролю і не проводять регулярної перевірки результатів впровадження стратегії. Зважаючи на багатогранність функції контролю, вищий навчальний заклад повинен розробити загальну концепцію на основі вже розроблених методик. Ця концепція повинна бути спрямована на вивчення результатів надання освітніх послуг у закладах вищої освіти [8].

Ефективний процес контролю потребує формування відповідних сприятливих умов в університеті, зокрема прозорості процесу стратегічного менеджменту. Німецький центр розвитку вищої освіти (CNE) розробив методику академічного контролю (Academic Controlling (AkCont)) спеціально для контексту вищих навчальних закладів. До методики академічного контролю належить як фінансовий контроль, так і контроль за дослідницькою діяльністю і навчальним процесом. “Основне завдання методики – сприяння процесу прийняття рішень у вищому навчальному закладі, управління процесами і формування зворотного зв’язку у процесі впровадження стратегічних цілей вищого навчального закладу” [7, с. 1].

На думку Ф. Цігеле, одного з німецьких науковців, який розробив методику академічного контролю, з 1998 р. у Німеччині з набуттям вищими навчальними закладами фінансової автономії контроль в університетах спрямований на фінансову сферу діяльності. Ф. Цігеле зазначає, що “для визначення і розуміння терміна “контроль” необхідно враховувати три перспективи: функціональна – контроль функцій вищого навчального закладу, організаційна – контроль діяльності персоналу, інструментальна – методики контролю (цільові договори, розподіл фінансування на основі формули). Три перспективи процесу контролю формують ієрархію – функції сприяють формуванню організаційної структури і потребують відповідних методик” [7, с. 2].

Ф. Цігеле виділяє три основні характеристики академічного контролю: виконання економічних функцій, гнучкість у процесі використання керівниками різних рівнів у вищому навчальному закладі, сприяння процесу прийняття рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей; забезпечення використання таких методик, як аналіз у поєднанні з процесами планування, прийняттям рішень і процесом управління у науковій сфері, оцінювання отриманих результатів; спрямований на внутрішні потреби університету [8].

Виділяють два види контролю – операційний і стратегічний. “Операційний контроль спрямований на моніторинг результатів фінансової діяльності, товарообіг і ліквідність, в той час як стратегічний контроль сприяє формуванню майбутніх стратегічних завдань і спрямуванню організації у напрямку визначеної стратегії. Операційний контроль спрямований на короткий або середньостроковий проміжок часу, в той час як стратегічний контроль враховує довготривалу перспективу”. У сфері вищої освіти використовують обидві концепції, операційний контроль сприяє формуванню прозорості та є вирішальним під час прийняття рішень у сфері фінансування вищого навчального закладу [7, с. 4].

На думку Ф. Цігеле, процес контролю в університеті повинен поєднувати елементи стратегічного й операційного контролю. Учений наголошує, що німецьким університетам притаманна тенденція внутрішнього керування, зокрема цільові реформи є реакцією на можливе значне зростання децентралізованої відповідальності факультетів з метою поточного фінансування дослідницької діяльності та навчального процесу [2, с. 186].

Контроль щодо децентралізованих структурних підрозділів означає налагодження систематичного діалогу з керівництвом університету. Концепція академічного контролю орієнтована на цілі, рішення, процес і послуги, крім того, вона є всеохопною, всебічною (супроводжує процес стратегічного менеджменту від початку і до кінця, спрямована на осіб, відповідальних за прийняття рішень у дослідницькій діяльності та навчальному процесі, управління вищим навчальним закладом) і прагматичною (увага приділяється всім аспектам, важливим для університету). Контроль спрямований на поєднання двох рівнів – цілей і рішень. Орієнтація на рішення означає, що контроль повинен підтримувати прийняття рішень керівництвом університету. На думку Ф. Цігеле, використання контролю децентралізованими підрозділами в університеті на низькому рівні. “Орієнтація на послуги означає спрямованість на потреби клієнтів, внутрішніми клієнтами можна вважати всіх виконавців стратегічних рішень в університеті” [7, с. 10].

“Академічний контроль повинен бути ефективним, прозорим і придатним до використання” [7, с. 11].

На думку Ф. Цігеле, контроль не повинен розглядатися як метод впливу державних структур на діяльність університету. Важливо визначити критерії контролю перед початком стратегічного процесу розвитку, що сприятиме формуванню довіри до академічного контролю. На противагу

традиційному підходу, відповідно до якого контроль виконує ретроспективну функцію, метод академічного контролю повинен сприяти прийняттю стратегічних рішень. Керівництво університету повинно реагувати на зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, зокрема показники академічних рейтингів [2, с. 187].

У Франції за освітню політику відповідає Міністерство народної освіти, наукових досліджень і технологій. Однак діяльність вищих навчальних закладів контролює та оцінює Національний експертний комітет, що створений згідно із законом про вищу освіту та існує з 1984 р. Головне завдання цього комітету полягає в оцінюванні діяльності вищих навчальних закладів. Цей національний орган контролю і оцінки вищої освіти підпорядкований тільки Президенту і не залежить ні від яких управлінських структур. Цей механізм відображає історично сформовану централізовану систему французької вищої освіти [5, с. 158].

У скандинавських країнах (Швеція, Норвегія, Фінляндія) системи контролю вищої школи також спочатку визначав уряд. У цих країнах способи зовнішньої оцінки та контролю дуже різноманітні. У Швеції, наприклад, основний наголос роблять на допомогу навчальним закладам у розробленні відповідних інфраструктур. У Норвегії основна увага приділяється оцінці самого освітнього процесу та навчальних програм. Причому процес контролю здійснюють організації, які фінансово підтримує уряд вже після того, як проведена самооцінка навчального закладу. У Фінляндії також поєднується стороння оцінка і самооцінка навчальних закладів. Застосовуються і вибіркові перевірки окремих структур з боку зовнішніх спостерігачів. У Данії перевірки проводять зовнішні організації, що фінансує уряд. Самооцінка вищих навчальних закладів ґрунтується також на інформації, яку одержує не сам навчальний заклад, а зовнішні експерти. В Англії процес оцінки вищої освіти поступово зміщується від організацій, які фінансує уряд, у бік того, що можна назвати самооцінкою. Однак також спеціально ще контроль здійснює сам навчальний заклад з метою поліпшення роботи; самооцінка в цьому контексті є підготовкою до підтвердження отримання офіційної оцінки для переконання сторонніх спостерігачів та залучення додаткового фінансування [5, с. 158–159].

У цьому плані найпросунутіша серед європейських країн система оцінки вишів у Великобританії та Нідерландах. Так, у Великобританії за останні роки відбулися певні зміни в системі контролю за університетами. Діяльність Агентства з контролю за якістю викликала зауваження і тому сьогодні для визначення якості, рівня та рейтингу англійські університети, передусім, звертаються в різні громадські ради експертів, які здійснюють незалежний аудит. Як правило, акредитуються ті ВНЗ, які вже зробили не менше від трьох випусків. У Великобританії також зросло значення самооцінки університетів, яку проводять внутрішні університетські структури, спеціально організовані для таких цілей [5, с. 159].

Однак у світі є й інші тенденції в розвитку оцінки і контролю вищої освіти. На думку деяких експертів, на початку нового століття простежується тенденція до більшого розвитку та поширення процесів самооцінки. І це стосується не лише країн, що запозичують американський досвід, але в результаті еволюції традиційних систем оцінки вищої освіти. Так, у Франції сьогодні виникла тенденція переходу від оцінки, спочатку побудованої на принципах централізації, до процесу самооцінки, тісно пов'язаної із самим навчальним закладом. У скандинавських країнах де, як було зазначено, оцінка завжди була вимогою уряду, процес розвитку оцінки вищої освіти також спрямований у бік самооцінки і залучення до процесу оцінювання самого вищого навчального закладу. У Фінляндії процес оцінки вищої освіти все більше зміщується у бік повної відповідальності навчальних закладів за регуляцію власної діяльності, у якій уряд відіграє допоміжну роль. В Іспанії на основі експериментів, що проводилися протягом декількох років, в 90-ті роки розпочато застосування системи оцінки, орієнтованої на самооцінку, в якій особливу увагу звернуто на аналіз освітнього процесу, організацію управління на рівні університету [5, с. 159].

Ми погоджуємося з У. І. Сенишин, що порівняльний огляд систем оцінки вищої освіти з низки країн показує, що є різні підходи до того, як саме і на яких підставах вести оцінку діяльності вищих навчальних закладів [5, с. 160].

Особливості сучасних критеріїв оцінювання якості освіти полягають в тому, що вони припускають: свободу для університетів у формуванні навчальних планів; особливу увагу до якості підготовки фахівців; необхідність постійного вдосконалення освітніх програм з метою поліпшення їх якості; стимулювання інновацій в освітніх стандартах [9].

Г. Бадах слушно стверджує, що необхідність освітніх реформ у дусі Болонського процесу зумовлена передусім тим, що Європа все більшою мірою усвідомлює себе як єдине ціле. Встановлення та дотримання чинних в Європі стандартів якості у вищій освіті є основною метою Болонського процесу [10, с. 6].

Висновки. Отже, успішна діяльність будь-якого вищого навчального закладу у системі вищої освіти за умов євроінтеграції визначається, передусім, забезпеченням відповідного контролю за якістю освіти. Нова система контролю якості освіти у вищій школі повинна бути налаштована так, щоб максимально задіяти його потенціал для адаптації його до змін зовнішнього середовища та забезпечення високого рівня якості освіти. Узагальнюючи зарубіжний досвід щодо контролю за вищими навчальними закладами, доходимо висновку про те, що він полягає у розширенні функцій контролю вищої освіти. Змінам українського законодавства у напрямі євроінтеграційних процесів також сприяло запозичення позитивного досвіду здійснення контролю в системі вищої освіти за кордоном.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : ЦУЛ, 2009. – 472 с.
2. Гладченко М. М. Методи контролю в процесі стратегічного менеджменту вищої освіти країн Європейського Союзу / М. М. Гладченко // *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. – 2013. – № 3 (20). – С. 183–189.
3. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] // Відділ гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm>
4. Бут В. А. Державний контроль і моніторинг якості освіти у вищій школі України / В. А. Бут // *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія “Управління”*. – 2014. – Вип. 1. – С. 232–240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvami_upravl_2014_1_31
5. Сенишин У. І. Досвід зарубіжних країн в здійсненні правового регулювання контролю знань в системі вищої освіти / У. І. Сенишин // *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. – 2011. – Вип. 7. – С. 157–160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_42
6. Nickel S. *Strategic Management in Higher Education Institutions – Approaches, Processes and Tools* // *Leadership and Governance in Higher Education*. – 2011. – Vol. № 3, D 2.1. – P. 1–28.
7. Ziegele F., Brandeburg U., Hener Y. *Das Akademische controlling an deutschen Hochschulen*. – Gütersloh: CHE. – 2008. – Arbeitspapier № 105. – P. 36.
8. Berthold Ch., Behm B., Daghestani M. *Strategisches Management an Hochschule*. – Centrum für Hochschulentwicklung. – 2011. – Arbeitspapier № 140. – P. 151.
9. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні / М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juni08/16.htm>
10. Бадах Г. Реалізація ідей Болонського процесу в Німеччині: забезпечення контролю якості вищої освіти та акредитаційна система країни / Г. Бадах // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: історія*. – 2009. – № 98. – С. 4–6.

REFERENCES

1. Ortyns'kyi V. L. *Pedahohika vyshchoyi shkoly. Navchal'nyy posibnyk* [Pedagogy of high school. Tutorial]. TsUL Publ., 2009. 472 p.
2. Hladchenko M. M. *Metody kontrolyu v protsesi stratehichnoho menedzhmentu vyshchoyi osvity krayin Yevropeys'koho Soyuzu* [Methods of control in the process of strategic management of higher education in the countries of the European Union]. Aktual'ni problemy sotsiologiyi, psykhologiyi, pedahohiky. 2013. No 3 (20). pp. 183–189.
3. *Systema*

zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity u Bolons'komu protsesi ta mekhanizmy yiyi implementatsiyi v Ukraini [The system of quality assurance in higher education in the Bologna process and mechanisms for its implementation in Ukraine]. Viddil humanitarnoyi polityky Natsional'noho instytutu stratehichnykh doslidzhen'. Available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juni08/16.htm> 4. But V. A. *Derzhavnyy kontrol' i monitorynh yakosti osvity u vyshchiy shkoli Ukrainy* [State control and monitoring of the quality of education in the high school of Ukraine]. Naukovyy visnyk Akademiï munitsypal'noho upravlinnya: Seriya "Upravlinnya". 2014. Vol. 1. pp. 232–240. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_1_31 5. Senyshyn U. I. *Dosvid zarubizhnykh krayin v zdiysnenni pravovoho rehulyuvannya kontrolyu znan' v systemi vyshchoyi osvity* [Experience of foreign countries in the implementation of legal regulation of knowledge control in the system of higher education] / Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu ta prava. 2011. Vol. 7. pp. 157–160. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_42 6. Nickel S. *Strategic Management in Higher Education Institutions*. Approaches, Processes and Tools. Leadership and Governance in Higher Education. 2011. Vol. 3, D 2.1. pp. 1–28. 7. Ziegele F., Brandeburg U., Hener Y. *Das Akademische controlling an deutschen Hochschulen*. Gütersloh: CHE. 2008. Arbeitspapier № 105. P. 36. 8. Berthold Ch., Behm B., Daghestani M. *Strategisches Management an Hochschule*. Centrum fur Hochschulentwicklung. – 2011. Arbeitspapier № 140. P. 151. 9. Karpenko M. *Systema zabezpechennya yakosti vyshchoyi osvity u Bolons'komu protsesi ta mekhanizmy yiyi implementatsiyi v Ukraini* [The system of quality assurance in higher education in the Bologna process and mechanisms for its implementation in Ukraine]. Available at: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juni08/16.htm> 10. Badakh H. *Realizatsiya idey Bolons'koho protsesu v Nimechchyni: zabezpechennya kontroyu yakosti vyshchoyi osvity ta akredytatsiyna systema krayiny* [Implementation of the Bologna Process in Germany: Ensuring Quality Control in Higher Education and the Accreditation System of the Country]. Visnyk Kyivivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: istoriya. 2009. No 98. pp. 4–6.

Дата надходження: 13.05.2017 р.